Nr. 3 2009 • 50. årgang • kr 50,–

Tidsskrift for aktuelle språkspørsmål

SPRÅKLIG SAMLING

Fra jubileumsseminaret:

Litteraturprisen til Kjersti Ericsson

Ny LSS-pris: Esther Refsdals minnepris til Kari Bækken Larsen

***Femti år for folkemålet*, ny LSS-bok med utvalgte artikler fra bladet**

Debatt: Er språkstriden over?

Mer om LSS-historia

Utgitt av Landslaget for språklig samling • www.samnorsk.no

REDAKSJONELT:

Språkbrøyting i NRK

LSS har innstifta en ny pris, Esther Refsdals minnepris for god offentlig språkbruk. Den skal gå til folk som utmerker seg offentlig med det vi i LSS mener er et godt språk i tråd med den språkpolitiske linja vår. Første prisvinner er Kari Bækken Larsen, en nyhetsoppleser i NRK Dagsnytt som har utmerka seg med et talemålsnært bokmål i sendingene. Det er en høyst fortjent pris til en journalist som har vist mot og brøyta vei for mange andre, og nærmest har starta en liten revolusjon på egen hand!

I høst har det gått en debatt om bruk av dialekt i nyhetssendinger på NRK. Finn-Erik Vinje har kritisert NRK for å slippe til for mye unormert språk og dialekt, spesielt i nyhetssendinger. NRK-journalister skal i prinsipp bruke normert tale i nyhetsopplesing, men enkelte har tøyd prinsippet ganske langt, og utnytta smutthull i reglene til å snakke mer dialektalt. En må merke seg at kritikken til Vinje *ikke* kan gå til Kari Bækken Larsen, som bruker et svært konsekvent og normfast bokmål. Et bokmål som kanskje ikke er helt som Vinje skulle ønske seg, men det går ikke å kritisere språkbruken til Bækken Larsen uten å ty til synsing og usaklig kritikk av utvalgte deler av den offisielle bokmålsnormalen.

Men Vinje har rett, det *er* en del bruk av unormert språk og dialekter i nyhetssendingene på NRK. Det er et ganske nytt fenomen, og utviklinga ser ut til å gå i et rasende tempo, raskere enn vi klarer å dele ut priser. Det er tydelig at sjøl talemålsnært bokmål innafor offisiell normal ikke er godt nok for mange, som heller hopper helt over til dialekt.

Utviklinga er paradoksal og overraskende for vår del. LSS er nå den eneste språkorganisasjonen som kjemper for retten til å bruke dialekt muntlig i alle sammenhenger. Mange medlemmer i Noregs Mållag mener nok det samme, men sentrale krefter i Mållaget ønsker seg mer bruk av normert nynorsk i tale. Ei meningsmåling viste at et overveldende flertall av de spurte (3 av 4) mente at det var greit for programledere på riksdekkende radio og TV å bruke dialekt. Hvor mange som støtter dialektbruk i *alle* sammenhenger, er ikke godt å vite, men trulig har LSS solid støtte for synet sitt hos svært mange. Dette bør vi utnytte mye bedre enn vi gjør i dag!

Styret i LSS 2008–2009

Vanja Røkkum Jahnsen (leder), Arne Torp (nestleder), Thomas Hoel (sekretær), André Stryger (kasserer), Hans-Christian Holm (styremedlem), Pål Styrk Hansen (styremedlem), Ingunn Ims (styremedlem), Ingvild Nordland (styremedlem), Ivar Hundvin (varamedlem), Eric Papazian (varamedlem), Ellen Skolseg, varamedlem

SPRÅKLIG SAMLING
ISSN 0333-0362
Utgitt av Landslaget for språklig samling
Organisasjonsnummer 886 343 922

Ansvarlig redaktør: Hans-Christian Holm
E-post: redaksjon@sprakligsamling.no
Leiar: Vanja Røkkum Jahnsen
E-post: vanja.r.jahnsen@optonet.no

Nettsted: www.samnorsk.no

Adressa til laget og bladet:
Postboks 636 Sentrum, 0106 Oslo
Kontonummer 0532 1078666

Bladpengar: kr 150,-
Medlemspengar (inkluderer bladpengar): kr 250,- per år
for skoleelevar og studentar
kr. 125,- per år

E-post-adresse for spørsmål om abonnement og medlemskap: kasserer@sprakligsamling.no

Innkalling til landsmøtet 2009

Styret inviterer alle medlemmer av LSS til landsmøte lørdag 5. desember 2009 på Litteraturhuset i Oslo. Møtelokalet heter Kverneland, og vi starter klokka 11.00 og holder på til 15.00. Det blir enkel servering av mat og drikke.

Saksliste

1. Konstituering, valg av ordstyrer og referent
2. Toårsmelding
3. Regnskap og budsjett
4. Medlemskontingent og bladpenger
5. Valg
6. Arbeidet framover:
   Sosiale medier og publisering
   Talemålsnormering
   Begrepet «radikalt bokmål»

Velkommen!

INGUNN I. IMS:

Esther Refsdals minnepris til Kari Bækken Larsen

Esther Refsdals minnepris for god offentlig språkbruk

Esther Refsdals minnepris for god offentlig språkbruk er en pris som deles ut for første gang i år, og formålet med denne prisen er å verdsette personer eller institusjoner som markerer seg med en folkelig språkform gjennom media og offentlig språkbruk. I statuttene for prisen står det at: «Språkformen kan inneholde dialektale elementer, men skal i hovedsak være en form for radikalt bokmål.» Vi har funnet en verdig vinner, men før jeg røper noe mer om prisvinneren, vil jeg si litt om hvem Esther Refsdal var.

Esther Refsdal

Hvem Esther Refsdal var, og hva hun har betydd for Språklig samling, har nemlig vært en godt bevart hemmelighet, kun for spesielt innvidde. Alle som har vært innom et styreverv i Språklig samling veit godt hvem Esther var, men grunnen til at ingen andre veit at Språklig samling har mottatt økonomisk støtte fra ei gammel dame på Rjukan, er rett og slett at Esther var ei veldig beskjeden dame, som overhodet ikke ønska seg noe ekstra oppmerksomhet, og hun ville ikke ha noe av at hennes innsats og sjenerøsitet overfor Språklig samling skulle bli kjent offentlig mens hun levde. Esther døde i fjor vår, da var hun over hundre år gammel – og det var da styret bestemte seg for å opprette denne minneprisen i hennes navn.

Esther var opprinnelig fra Danmark, og hun kom til Norge og Rjukan for å jobbe da hun var ung jente. På Rjukan traff hun Thomas Refsdal, som hun gifta seg med, og de blei boende på Rjukan hele livet. Det var i utgangspunktet Thomas Refsdal som engasjerte seg språkpolitisk for samnorsksaken og i Språklig samling, men dette var et engasjement som også Esther delte etter hvert. Og da Thomas døde i 2000, fortsatte hun å støtte LSS økonomisk. I en alder av hundre år var hun fortsatt interessert i å høre om åssen det gikk med Språklig samling – og hun ga oss tydelig beskjed om å stå på videre! Derfor er denne minneprisen helt i Esthers ånd, og det hadde heller ikke vært mulig å realisere den uten hennes støtte.

Jeg overdriver ikke når jeg sier at ekteparet Refsdal med si økonomiske støtte har bidratt mer for Språklig samling enn alle andre givere til sammen. Der andre organisasjoner i mange tilfeller har næringslivet som mesen, har Språklig samling hatt et arbeiderektepar fra Rjukan. Det er vi veldig stolte av – og sjølsagt også veldig takknemlige for.

Prisvinner 2009

Da vi skulle finne en prisvinner til Esther Refsdals minnepris, var det en kandidat som utpekte seg. Og også når vi kontakta andre for å få tips til aktuelle kandidater, blei denne kandidaten bekrefta.

Årets prisvinner er kvinne, hun er født i 1972, oppvokst i Hokksund, hun har en cand.mag. fra Oslo og Trondheim, og hun har de siste fire åra vært en kjent stemme i NRK Dagsnytt. I opplesningene sine bruker hun et moderne og folkelig bokmål, der hun bevisst bruker de formene innafor bokmålet som samsvarer best med talespråket sitt. Og det er altså denne språkbruken vi i Språklig samling ønsker å verdsette ved å gi henne denne prisen.

Da jeg forberedte meg til denne utdelinga, søkte jeg på nettet på prisvinnerens navn for å se hva jeg kunne finne, og noe av det jeg fant, har jeg tenkt til å dele med dere nå. Der kom jeg nemlig over noen fryktelig interessante sider, der folk villig vekk diskuterer blant annet nyhetsoppleseres diksjon, stemmeleie og fonologiske og morfologiske krumspring. Nå er det jo også sånn i Norge at det er mange som mener mye om språk, det gjelder både det språket som blir skrevet og det språket som blir snakka – og én måte å snakke eller skrive på kan utløse alt fra irritasjonsutbrudd til fryderop, alt etter som hvem en henvender seg til. Og før jeg nå sakser fritt fra noen av internetts debattfora, vil jeg bare understreke at vi i Språklig samling fryder oss når vi får nyhetene servert på et folkelig og radikalt bokmål som samsvarer med oppleserens talemål.

Det første jeg kom over, var altså følgende overskrift:

«'Ramma av jordskjælvet' – en språklig rystelse: Det er en av Dagsnytts opplesere som virkelig vet å benytte sin mulighet til å fremme et radikalisert norsk talespråk. Oppleserens ellers klare og tydelige diksjon forstyrres av a-endinger, tjukk l og Æ i stedet for E så sant muligheten byr seg. Skal dette liksom være en ny folkelig målform for å tekkes 'folk på østkanten'?»

Litt nedafor dette innlegget er det en annen debattant som sier seg helt enig. Han eller hun ergrer seg over at:

«... flere nyhetsopplesere bruker a-endelser omtrent i hvert annet ord de leser opp – det virker veldig påtatt, og helt unødvendig.»

Og jeg må sjølsagt nevne at også her blir vår prisvinner nevnt spesielt.

Det er faktisk også enkelte som ikke nøyer seg med uformelle diskusjonsfora på nettet i sin iver etter å få vår prisvinner til å endre på språket sitt. De kontakter Språkrådet i håp om at noen med makt og myndighet kan gripe inn. For kort

tid siden fikk en av rådgiverne der følgende e-post i innboksen sin:

«Hei Språkrådet
Kan dere få statskanalen NRK radio-P1s nyhetsoppleser [altså vår prisvinner] til å snakke riksmål? Jeg er så lei av å høre 'mannen ble sikta og fengsla fram til helga'.»

I svaret fra Språkrådet står det følgende:

«Vi kan nok ikke oppfylle ønsket ditt. For det første gir vi i Språkrådet råd om god språkføring, vi tar ikke kontakt med enkeltpersoner for å 'rette' på dem.
For det andre, og det er viktig i denne sammenhengen, er det ingenting å rette på i de eksempla du trekker fram. I rikskringkastinga er retningslinjene at det skal brukes normert nynorsk- eller bokmålstale i nyhetene, og alle eksempla dine på tradisjonelle a-endelser som denne nyhetsoppleseren bruker, er i samsvar med offisiell bokmålsrettskriving.»

Og det er jo nettopp det som kommer fram i svaret fra Språkrådet her, som det er viktig å poengtere – prisvinneren holder seg lojalt innafor det som er tillatt bokmål i 2009 – det er faktisk ingenting å rette på. Og dette er også noe som blir understreka av flere av kollegaene hennes, som har uttalt at det er umulig å ta denne nyhetsoppleseren på språklige ting. Hun er utrolig dyktig, og veldig bevisst på å bruke de formene i bokmålet som samsvarer med det talespråket hun snakker ellers. Samtidig viser de reaksjonene jeg nettopp har referert til, at det kreves en ekstra innsats hvis en som nyhetsoppleser velger et språk som avviker litt fra et mer moderat eller konservativt språk. Du må tåle ganske mye negativ kritikk, og kanskje også bli nødt til å gå noen ekstra runder med arbeidsgiver. Derfor håper vi også at denne prisen gir vinneren guts til å fortsette som før, og ønsker vel også at hennes – kan vi kalle det banebrytende opplesninger i NRK – også fører til at andre som ønsker det, tør å gjøre det samme.

Sjøl om denne prisen blir gitt til en enkeltperson, blir det også en honnør til arbeidsgiveren hennes, som etter at det første sjokket hadde lagt seg etter første opplesning, har latt seg overtale av gode argumenter og en dyktig nyhetsoppleser, og altså latt henne fortsette sånn som hun starta. Som sikkert flere av dere har skjønt for lengst: Vinneren av Esther Refsdals minnepris er nyhetsoppleser i NRK Dagsnytt – Kari Bækken Larsen.

Prisvinner Kari Bækken Larsen

INGUNN I. IMS:

Intervju med Kari Bækken Larsen

«Regjeringa» skapte oppstyr i NRK Dagsnytt

Da Kari Bækken Larsen uttalte «regjeringa» i beste sendetid i NRK Dagsnytt, blei det oppstyr på desken. Dette har gjort henne til en verdig vinner av Landslaget for språklig samlings nye språkpris for god offentlig språkbruk.

Det var på LSS's 50-årsjubileum 19. september at Kari Bækken Larsen blei den første vinneren av Esther Refsdals minnepris for god offentlig språkbruk. Prisen skal gis til personer eller institusjoner som markerer seg med en folkelig språkform gjennom media og offentlig språkbruk. Kari Bækken Larsen fikk prisen fordi hun bruker et talemålsnært bokmål i nyhetsopplesningene sine i NRK Dagsnytt.

Det har gått omtrent en måned sia Kari Bækken Larsen mottok prisen på Litteraturhuset. Jeg treffer henne hjemme på Hasle for å snakke litt om språket hun bruker, reaksjonene hun får på nyhetssendingene sine og åssen det er å få en språkpris.

Dialektnært bokmål virker mindre opplest

Hvorfor begynte du å bruke radikalt bokmål i nyhetsopplesningene dine?

Kari forteller at det hele begynte da hun jobba i P1 i Trondheim for mange år sia, og skulle være med å lage et magasinprogram der de skulle ha fortellende, muntlige reportasjer.

– På den tida brukte jeg egentlig en mer moderat form for bokmål, men jeg merka at jeg fikk problemer med å få den muntlige stilen til å sitte helt. Det var da jeg oppdaga at alt gikk lettere når jeg brukte former som lå nær dialekten jeg snakka da jeg vokste opp. Jeg fikk bedre flyt, og det jeg skulle si virka mindre lest.

De neste åra reindyrka hun denne formen, spesielt da hun jobba i P3-nyhetene – uten at dette førte til negative reaksjoner eller motforestillinger av noe slag. Reaksjonene kom først da hun starta i NRK Dagsnytt for fem år sia.

«Regjeringa» skapte oppstyr på desken

Hva var det egentlig som skjedde da du begynte i NRK Dagsnytt?

Kari ler når hun husker tilbake til den første opplesninga i Dagsnytt. Hun skjønte ikke hvor kontroversielt det var, det hun hadde gjort, før hun kom ut av studio og det nærmest var opprør på desken.

– Jeg trur jeg hadde sagt «regjeringa» eller noe sånt, og det blei skikkelig hurlumhei. En kollega av meg som er nynorskbruker, sto klar med ordboka oppslått da jeg var ferdig og lurte på om det var lov å bruke de formene jeg hadde brukt i bokmål. Jeg visste jo at jeg hadde anledning til å bruke disse formene – det er offisielt bokmål og fullt ut tillatt sjøl om ikke alle veit det.

Kari forteller at hun gikk til sin nærmeste overordna og spurte om hun fikk hennes støtte til å fortsette å bruke de radikale formene i nyhetsopplesningene. Det fikk hun, og med sjefens støtte var det også lettere å ta imot lytteres og kollegaers reaksjoner.

– Det var mange negative reaksjoner fra lyttere i begynnelsen. Mange av de telefonene, e-postene og sms-ene jeg fikk, kan best betegnes som sjikanerende. Jeg forstår det egentlig ikke – hvorfor det er så negative holdninger til et språk som så mange mennesker i østlandsområdet snakker hver eneste dag. Jeg bruker bare et bokmål som ligger tett opptil den dialekten jeg ellers snakker, altså former som er innafor den offisielle bokmålsnormalen.

Når det gjelder reaksjoner fra kollegaene, forteller Kari at hun, etter at det første sjokket hadde lagt seg i redaksjonen, også har fått oppmuntring og positive tilbakemeldinger.

– Når folk skjønner at språket jeg bruker er gjennomtenkt og konsekvent, har de lettere for å godta det. Jeg fikk tilbakemeldinger fra noen kollegaer om at de trudde det var slurv og slang da de hørte a-endingene mine første gang. Etter hvert har de jo forstått at det ikke er en glipp fra min side, men bevisst og gjennomtenkt bruk av språket. Flere kollegaer har også sagt at de gjerne skulle gjort som meg, men at det ikke var mulig å gjøre det da de begynte å jobbe i NRK. Det var det vel strengt tatt ikke da jeg begynte heller, men nå ser folk at det går an. På den måten har jeg i alle fall vært med på å flytte noen grenser.

Å skygge for budskapet

Kari har blant annet fått høre at det å bruke dialektnært bokmål i nyhetssendingene kan skygge for budskapet som skal fram til lytteren. Det er hun ikke enig i.

– Jeg trur det først og fremst er fordi folk ikke er vant til å se eller høre et dialektnært bokmål i nyhetssettinga, som er grunnen til at de reagerer. Når enkelte skal si noe om hvorfor de mener det ikke passer seg at jeg leser opp som jeg gjør, har de få saklige argumenter, det blir mest at «det ikke passer seg» og «ikke høres pent ut». Fordi de ikke er vant til å verken se eller høre

bokmål på den måten, er det lett å tenke at a-formene er slurv, mens et mer konservativt språk er ordentlige saker. Jeg trur derimot at jo mer du ser og hører en slik form for bokmål, jo mer vanlig og akseptert blir det.

Ga ikke etter for press

Men hvorfor la du ikke bare om til et mer moderat språk når du fikk såpass mye motgang, det hadde vel vært det enkleste?

– Ja, det hadde vært enklest det, men med en far som er mållagsmann har jeg det liksom i ryggmargen at jeg ikke skal bukke under for riksmålspress. Jeg er vokst opp med parolen «snakk dialekt, skriv nynorsk», og sjøl om jeg bruker bokmål og ikke nynorsk, mener jeg det er viktig å kunne bruke et skriftspråk som ligger nært det språket jeg ellers snakker – også i nyhetssendinger. Det er klart det har vært slitsomt, og jeg hadde nok helt sikkert gitt etter hvis jeg ikke hadde vært så erfaren både i språkformen og som journalist da jeg begynte i Dagsnytt.

Heller moderne enn radikalt

Da Kari Bækken Larsen holdt takketale etter prisutdelinga på Litteraturhuset i september, kom hun også med en oppfordring til LSS. Hun mener termen «radikalt bokmål» er problematisk fordi den blir kopla til det å ha radikale meninger politisk.

– Det er mange som tillegger meg politiske meninger jeg ikke har. Jeg har blant annet fått et brev i posten der avsenderen skreiv at jeg synliggjorde mine politiske preferanser gjennom språket jeg bruker. Derfor er det viktig for meg å understreke at min motivasjon for å bruke radikalt bokmål kun er å snakke talemålsnært, jeg har ingen skjult agenda. Men det viser samtidig hvilke assosiasjoner begrepet «radikalt» gir, og at det i språklige sammenhenger ofte kan være en veldig stigmatisert term.

– Hvilke benevnelse kunne passe, syns du, på det språket du sjøl bruker?

– Tja, det er vanskelig å si. Men når så mange nordmenn snakker noe tilnærma likt et talemålsnært bokmål, kan det neppe kalles radikalt. Moderne bokmål, er kanskje bedre, eller hva med hverdagsbokmål?

Setter stor pris på prisen

Når jeg helt til slutt spør Kari om åssen det var å få en pris for god offentlig språkbruk, understreker hun at det er veldig hyggelig å bli satt pris på.

– Da jeg fortalte til sjefen min at jeg hadde fått språkprisen, blei det offentliggjort på jobben via e-post. Da fikk jeg mange gratulasjoner fra kolleger i hele NRK-systemet. Og det var veldig ålreit at flere fikk se at det språket jeg bruker, blir verdsatt utafor redaksjonen. Derfor håper jeg også at dere fortsetter å gi ut denne prisen. Det må jo være flere der ute.

Kari Bækken Larsen
- født i 1972
- oppvokst i Hokksund
- bosatt på Hasle i Oslo
- jobber i dag i NRK Dagsnytt

PRESSEMELDING:

Språklig samlings litteraturpris 2009 til Kjersti Ericsson

Forfatteren Kjersti Ericsson, Bærum, er tildelt Språklig samlings litteraturpris for 2009. Overrekkelsen fant sted på jubileumsseminaret til Landslaget for språklig samling (LSS) på Litteraturhuset i Oslo lørdag 19. september. Prisen deles ut årlig til en forfatter/skribent som bruker et folkelig, radikalt bokmål, og prispengene, i år 25.000 kroner, er renter av Tomas Refsdals litteraturfond.

Prisjuryen har bestått av ordboksredaktør Hege Hellum, professor Arild Linneberg og lektor Pål Styrk Hansen. Språklig samlings litteraturpris har ei historie tilbake til 1963, da Mikkjel Fønhus var den første som fikk prisen. På lista over tidligere prisvinnere har vi blant andre Kåre Holt, Hans Børli, Dag Solstad, Laila Stien og Per Petterson, se www.samnorsk.no.

Kjersti Ericsson er født i 1944 og har utgitt et stort antall bøker. Hun debuterte som skjønnlitterær forfatter i 1968 med diktsamlinga *Fotnoter i rødt*, og har sia debuten gitt ut 8 diktsamlinger. Den siste, *Alkekongeriket*, kom i 1997. Året etter kom den første romanen, *Far og mor*, og etter det, fire romaner til, den siste i fjor: *Gunhild fra Vakkerøya*. I tillegg har prisvinneren, som er utdanna psykolog og er professor i kriminologi ved UiO, utgitt ei rekke fagbøker aleine og sammen med andre. Det som går igjen i disse utgivelsene, er engasjementet for ulike utgrupper; her er bøker og rapporter om barnevern, problemungdom, rusomsorg, skoleproblematikk og historia til de såkalte tyskerungene i etterkrigstidas Norge. Videre legger bøkene hennes, sammen med et utall artikler og seminarinnlegg i inn- og utland, for dagen et sterkt kvinnepolitisk engasjement.

Det er ingen overdrivelse å si at Kjersti Ericsson tar med seg den engasjerte faglige og politiske stemmen over i det skjønnlitterære forfatterskapet sitt. Her er dikt om tenåringsjenter som inntar posituren som «holdeplasser i andres liv», dikt med titler som «Til sterke kvinner», romaner om oppvekst under svært kummerlige og undertrykkende kår, og øyeblikksbilder som fanger nordmenns ansikter i møte med asylsøkere på bussen. Hun tar parti for de svake, de forsømte, de utsatte. I tillegg kommer hennes vare poetiske bilder, myldrende intertekstualitet, hennes presise og ofte sviende innsikt i menneskers ynkelighet og tvilsomme motiver, deltakende følsomhet, ironi og humor.

Ericsson får prisen for sin konsistente og bevisste bruk av radikalt bokmål gjennom et langt og svært allsidig liv som forfatter og skribent. Hun kan på en glimrende måte sies å representere det mangfoldet av forfattere og skribenter som har mottatt Språklig samlings litteraturpris gjennom 50 år.

Kjersti Ericssons nettside: http://folk.uio.no/kjerstie/index.html

PÅL STYRK HANSEN

Tale til Kjersti Ericsson

Fra prisoverrekkinga på Litteraturhuset i Oslo 19.9.2009

Språklig samlings litteraturpris har opp gjennom åra vært gitt til både lyrikere, prosaister, til barne- og voksenbokforfattere, dessuten til reine sakprosaforfattere. Når vi nå jubilerer, har vi like godt finni fram til en prisvinner som er ALT dette.

Sia denne prisutdelinga er lagt til et jubileumsarrangement, en fest, og ikke til en pressekonferanse på et forlag, lurte jeg litt på om jeg skulle avdekke gradvis, sånn at flere og flere i salen skjønte hvem jeg snakka om. *Eller* om jeg skulle underholde litt, og så introdusere en forfatterkjendis som kunne dra en vits og si «and the nominees are», *eller* om jeg skulle starte med å si hvem prisvinneren er, og så holde juryens tale.

Og når vi nå jubilerer, så gjør jeg like godt *alt* dette: *And the winner is* lyriker, prosaist, barne- og voksenbokforfatter, sakprosaforfatter, antologiredaktør, debattant, politiker og professor Kjersti Ericsson

Og *nå* kommer talen. Og *så* kommer overrekkelsen.

Kjersti Ericsson er trønder, utvandra trondheimer, som *Adresseavisa* er nødt til å ha med i ei bokmelding, men har bodd i mange år i Bærum. Hun debuterte som skjønnlitterær forfatter i 1968 med diktsamlinga *Fotnoter i rødt*, og har sia debuten gitt ut noe sånt som 8 diktsamlinger. Den siste, *Alkekongeriket* kom i 1997. Året etter kom den første romanen, *Far og mor*, og etter det, fire romaner til, den siste i fjor: *Gunhild fra Vakkerøya*. 5 romaner på 10 år, her er det noe spennende som har blitt forløst!

I tillegg har prisvinneren, som er utdanna psykolog og professor i kriminologi ved UiO, utgitt ei rekke fagbøker aleine og sammen med andre. Det som går igjen i disse utgivelsene, er engasjementet for ulike utgrupper; her er bøker og rapporter om barnevern, problemungdom, rusomsorg, skoleproblematikk, og historia til de såkalte tyskerungene i etterkrigstidas Norge, for å nevne noe. Videre legger bøkene hennes, akkurat som alle artiklene og seminarinnlegga i inn- og utland, for dagen et *sterkt* kvinnepolitisk engasjement.

Det er ingen overdrivelse å si at Kjersti Ericsson tar med seg den engasjerte faglige og politiske stemmen over i det skjønnlitterære forfatterskapet sitt. Her er dikt om tenåringsjenter som inntar posituren som «holdeplasser i andres liv», dikt som heter «Til sterke kvinner», romaner om oppvekst under svært kummerlige og undertrykkende kår, og øyeblikksbilder som fanger nordmenns ansikter i møte med asylsøkere på Tanum-bussen. Det er heller ingen bombe at hun tar parti for de svake, de forsømte, de utsatte. Men det blir jo ikke noe prisbelønt forfatterskap av dét!
I tillegg kommer nemlig hennes vare poetiske bilder, megetsigende undertekst, myldrende intertekstualitet, sviende innsikt, ofte sjølinnsikt, i menneskers ynkelighet og tvilsomme motiver, hennes deltakende følsomhet, ironi og humor, masse humor!

I motsetning til hva man – misforstått, sjølsagt – *kan* få inntrykk av når man leser omtaler av feministisk litteratur (hva nå det er for noe), er Kjersti Ericsson svært *raus* mot mannen! Jeg tenker på farfaren min, Kjersti, han hette Fridtjof Hansen, og du har latt han være hovedperson i romanen *Hekketid*. Her er det ikke noe «*Hver i sin verden*», Fridtjof får ei svært sympatisk rolle, og hans uforbeholdne glede over at myrsnipehannen opptrer som den «arketypiske mor i fugleverden», oppfatter ikke jeg, iallfall, som ironisk! Og feministen Kjersti Ericsson er fullt i stand til å ta inn over seg det forsmedelige faktum at jentene – hunnene – velger de mest brautende og uryddige gutta – hannene – og ikke de snille vaktmestertypene som blir ved reiret og forsvarer det med tang og skrutrekker. Høns, sier nå jeg!
Intertekstualiteten er et spenstig trekk, her alluderes og refereres det til Jonas Lie og Arne Garborg, Jungelboka, H.C. Andersen, Oscar Wilde og Shakespeare. Og til Tarjei Vesaas, jeg hadde nær sagt til Mattis. Hos Kjersti Ericsson er det riktignok andre fugler enn rugda som setter leselige spor, i diktet «Midt i livet» heter det:

> Ennå
> kan store ting
> skje:
> Denne våren
> fløy fire traner
> over huset mitt.

Det er sånn at absolutt hele dette forfatterskapet speiler et mer enn nært forhold til skapninger med nebb og fjær. I nevnte Hekketid er fuglemotivet et komposisjonsprinsipp, boka er en fugle-sosiologi. Og alltid er fugle-elementet en kilde til optimisme og sanselig glede, et varsel om noe godt. Romanen *Far og mor* slutter sånn: Mor! Far! Det er en rosenfink i skogen min! Og av 13 skjønnlitterære titler har jeg registrert hele 4 med ornitologisk tittel: *Å passe et fuglebrett* (1990), *Alkekongeriket* (1997), *Paradisfugl* (2000) og altså *Hekketid* (2001).

Fugleverdenens mangfold, eleganse og mystikk brukes som stemningsskapende element i store

deler av forfatterskapet. De poetiske skildringene veves inn i prosaen, som når den forelska hovedpersonen overværer tranedansen: «Han så hva han hadde sett da han leste *Båten om kvelden* av Tarjei Vesaas». Ei sånn poetisk og nær skildring av fuglenes spill gir leseren noe langt ut over en ironisk parallell til den verpesjuke mannens overspente forventninger og kan gi sjøl den enkleste fantasi vinger. Kjersti Ericsson, i motsetning til hva enkelte synes å ville ha det til, nøler *ikke* med å gi kaffekjelen vinger.

Da er vi over i språket. I tillegg til å skrive bilderikt og poetisk er Kjersti Ericsson elegant; deler av historiene hennes er spekka med gylne formuleringer. I *Hekketid* dreier det seg om å «komme til reirs med», Fridtjofs skrittvise tilnærming til hekking med ornitologen Siv får «anstrøk av arbeidsseier», og Sivs «maktesløse forsøk på å ordne livets brutale kaos» på hekkeplassen og Fridtjofs ditto på barnevernskontoret er *stor* litteratur. Hvis vi forlater det burleske, så er skildringene av kjærlighetens vesen intense: «Nå var alle målestokker meningsløse», «For innerst i kjærligheten var uroen». Over alt kan jeg som leser glede meg over lyrikerens vidunderlige varhet for *ordet*.

Og det er her et par anmeldere etter min mening går skikkelig på trynet. Det blir så tydelig at her har de lest, men ikke *lest*; ikke sansa mangfoldet, ikke smakt på formuleringene. «Historien faller fra hverandre, engasjerer ikke, har mislykka partier» … En mener at dialektbruken i den siste romanen er «overdrevet»! En annen klager over at forfatteren ikke er «radikal nok» – smak litt på den, dere, Kjersti Ericsson «ikke radikal nok»!!! Vel, det dreier seg om språkradikal; han sutrer fordi hun ikke bruker nok a-former, og at bokprosjektet dermed blir mislykka. Har vi her å gjøre med en slags pregning; ei forventning om ml-retorikk og skarreværra raddikalt, så skarreværra raddikalt. Står den politiske Kjersti Ericsson i veien for den poetiske, i anmeldernes bevissthet?

Det bringer meg over til den siste romanen din, Gunhild fra Vakkerøya, som er et gjennom vellykka romanprosjekt. Språklig, fordi dialektbruken nettopp bidrar til å gjøre karakterene truverdige, og fordi formulering av tanker og replikker er så fulle av undertekst at leseropplevelsen blir berika av det. Litterært, fordi du klarer å lage noe nytt på et relativt velbrukt motiv; oppvekstromanen med barnet som stiller med dårlige odds fordi det representerer ei utgruppe – her som lausunge og mulatt i 50-åras Norge. Og sjøl om vi som lesere stiller oss solidariske med hovedpersonen, så er ikke framstillinga programmatisk, den er drivande god! Forholdet mellom ungen og de voksne er godt

Prisvinner Kjersti Ericsson og juryformann Pål Styrk Hansen

sett, enda bedre formulert, knallbra skildra! Noen av anmelderne holder fram det, rett skal være rett, men de roter seg inn i utenforliggende vas om at boka er ei verdifull «litterær kartlegging av utkantnorge for 50 år sia» og at boka passer fint inn i «annerledesåret 2008»!

Noen ord til slutt om det radikale bokmålet ditt: Vi børsnoterer ikke antall a-former, og det gjorde vi ikke da vi ga prisen til Hans Børli i 1972, heller – radikalt bokmål er noe mye mer. Du får prisen for ditt breie register av radikale bokmålsformer gjennom et langt liv som framifrå forfatter og skribent.

Likevel, det er kanskje godt å vite at man har et forbedringspotensiale? At det er rom for ei a-form til, her og der – som Laila Stien sa på prisoverrekkelsen i 1992: Hun hadde lytta og bauta seg fram mot et språk som hun syntes blei stadig mer hennes: «...og så begynte æ å bruke a-form i akkurat de ordan. Og det va det æ gjorde det året!»

Kjære Kjersti, her er blomster fra en jury som setter pris på bøkene dine, og 25.000 kroner fra et lag som gleder seg over det radikale bokmålet ditt!

KJERSTI ERICSSON:

To dikt

Ønske for barna
(Fra diktsamlinga *By oss ikke noe smått*, Oktober 1988)

Jeg skulle ønske
det var nok
med litt vanlig anstendighet.
Men denne verden
som dere skal leve i
krever så store dyder
og altfor mye mot.
Du, vesle jente
som stirrer
inn i speilet
og deg sjøl
med den nye, hvite kjolen
og du, vesle gutt,
jeg skulle ønske
dere slapp
å vokse opp til helter
for å klare det
som burde være så enkelt:
Å gå oppreist
gjennom livet
å være stor nok
uten å trampe på andre
å holde hjertet åpent
for dem
som trenger dere.

Å passe et fuglebrett
(Fra diktsamlinga av samme navn, Oktober 1990)

Det nytter ikke
å gå i andre tanker,
glemme eller slurve
Du må ha
fuglestemmene inni deg
som ei lita, levende klokke.

Den som kan passe
et fuglebrett
kan også elske.

ARNE TORP:

LSS gjennom femti år: 90-åra

Tredje delen av en artikkelserie om LSS-historia gjennom femti år.

Intern debatt i laget

Samnorsknormalen – et forslag som ikke slo an

Ettersom aktiviteten i laget også i dette tiåret stort sett avgrensa seg til det som stod i bladet, vil den språkpolitiske profilen først og fremst komme til uttrykk gjennom det som stod på lederplass i bladet. Rolf Theil Endresen (etter januar 2003 Rolf Theil) overtok som redaktør alt i 1988, men det var først et års tid seinere at han virkelig markerte seg med ei ny og – som det skulle vise seg – ganske kontroversiell linje. Lederartikkelen til dobbeltnummeret nr 4 1989/1 1990 har den programmatiske tittelen: «La 90-åra bli samnorskens tiår!» Her innvarsla han at han tenkte å presentere en ny språknormal, som han forresten alt hadde begynt å praktisere året før. I det neste nummeret av bladet la han så fram «Forslag til samnorsknormal».

Mens det forslaget som LSS hadde lagt fram i 1966 blei kalt *samlenormal*, kalte Theil Endresen sitt forslag *samnorsknormal*. Navneforskjellen er interessant og viktig:

Mens *samlenormalen* i 1966 bare omfatta former som fantes fra før i *enten* bokmål eller nynorsk, inneholdt *samnorsknormalen* ei rekke former som *verken* fantes i bokmål eller nynorsk. Det er her altså ikke snakk om ei sammenslåing av bokmål og nynorsk med enda flere valgfrie former enn innafor hver av de eksisterende målformene. Theil Endresens samnorsknormal har faktisk svært få valgfrie former – *eg/jeg* og *dåkker/dere* er et par av de få eksemplene fra grammatikken. Derimot er det mye av både skrivemåter, bøyinger og ordformer som virker fremmed for den som er vant med de nåværende skriftnormalene; her er noen eksempler:

nåværende skriftnorm
1. fylt, trykt, trygt
2. og / å
3. være (bm.) / vere (nn.) / lære
4. åssen (bm.) / hossen (nn.)

samnorsknormalen
1. fyllt, trykkt, tryggt
2. å
3. vere, lere
4. hvorsen

I rad 1 ser vi at samnorsknormalen ikke har noen såkalt konsonantforenklingsregel – et forslag som etter manges oppfatning utvilsomt har mye for seg reint pedagogisk – norsklærere kan fortelle at det bare er *og/å* som rangerer enda høyere på feilstatistikken. Mer uventa er kanskje ideen i rad 3 om rett og slett å avskaffe bokstaven *æ* og skrive *e* over alt der en i dag skriver *e* eller *æ*. Likevel må en kunne si at alle de tre første punktene over representerer klare pedagogiske forenklinger av rettskrivinga: Det ville utvilsomt bli enklere å skrive riktig dersom en gjennomførte disse formene. Punkt 4 der en skrivemåte som *hvorsen* er tenkt å skulle dekke uttaleformer som *korsen, hossen* og *åssen*, er nok atskillig mer problematisk som pedagogisk prinsipp; her er vi inne i etymologiske tankeganger som vi kjenner igjen fra tradisjonell språkplanlegging på 1800-tallet da en skulle skape nye skriftspråk, som for eksempel færøysk eller norsk landsmål.

Når samnorsknormalen faktisk aldri blei noe annet enn Theil Endresens egen idé (på denne tida, kan vi vel legge til) om åssen en kunne skape *ett* nytt norsk skriftspråk, så var ikke problemet først og fremst at forslaget i seg sjøl var dårlig. Problemet var derimot at alle nordmenn fra før av er vant til å se og skrive bokmål og/eller nynorsk. Forslag av den typen denne samnorsknormalen representerte, er realistiske og fornuftige når en skal skape et skriftspråk for språk som aldri har vært skriftfesta før, og der en derfor kan velge fritt de skrivemåtene en mener er mest hensiktsmessige. Men i et språksamfunn som vårt, der skriftspråket lenge har spilt ei viktig rolle, kan en ikke late som om det ikke eksisterer noen skrifttradisjon både når det gjelder valg av ordformer og rettskrivingsprinsipper. Slike innvendinger var derfor viktige hovedpunkt i en artikkel i neste nummer av bladet, der Eric Papazian under den noe raljerende tittelen «Hvorsen har Dem det?» avviser hele forslaget.

I nr. 3/4 1991 kom så Lars S. Vikør på banen med den lange og grundige artikkelen «LSS framfor nittiåra», der han også sa seg helt uenig med Theil Endresen. «Moralen» i Vikørs historiske oppsummering «Språkleg samling i Skandinavia?» i 1992 er at vi bør være realistiske når det gjelder forventningene til hvor radikale omlegginger av skriftspråket det er rimelig å tenke seg at folk er villige til å godta, samme hvor godt motiverte forslaga måtte være både språklig og pedagogisk.

Det er heller ingen seinere innafor LSS som har prøvd å ta opp igjen Theil Endresens radikale ideer. Det som har vært språklig praksis hos de aller fleste med tilknytning til LSS gjennom hele lagets historie, er å holde seg nokså lojalt innafor

de vedtatte normene for bokmål og nynorsk. De fleste har nok følt at det å utnytte valgfriheten til å bruke tilnærmingsformer er tilstrekkelig språkpolitisk markering.

Det som har vært problemet for mange, er at retten til å bruke slike former ofte blir sabotert, om det skriftlige produktet skal trykkes av et forlag eller stå i visse aviser. Dersom teksten er på bokmål, vil nemlig tekstprodusentene ofte bestemme formvalget – nynorsk bryr de seg sjelden om – der mangler de som regel også kompetanse. Tekster skrevet på radikalt bokmål risikerer derimot å bli «moderert» kraftig slik at teksten etter redaksjonell behandling som regel framstår som «meget moderat».

Nytt prinsipprogram i 1993 – lett justert i 2003 og endelig vedtatt i 2009!

Tidlig på 1990-tallet kom det opp forslag om å lage et nytt prinsipprogram som skulle avløse programmet fra 1976–77, som mange følte ikke lenger var i pakt med det som burde være LSS sine oppgaver i dagens situasjon. Lederen i laget i 1993, Helge Gundersen, oppsummerte forskjellene mellom det gamle og det nye prinsippprogrammet bl.a. slik:

«Det gamle prinsipprogrammet inneholdt mange konkrete tema og mål, mens det nye holder seg mye mer til de overordna prinsippa. Det nye prinsipprogrammet har med et punkt som skisserer det allmenne verdigrunnlaget som arbeidet vårt bygger på. På den måten håper vi å si noe om hvorfor vi driver med språkpolitikk – noe som dessverre ikke er så opplagt for alle i disse tider, da språkpolitikk ikke står så sentralt i samfunnsbildet. Her markerer vi oss som primært tilhengere av det demokratiske prinsippet i språkpolitikken, i motsetning til f.eks. tradisjonalisme.

Det en kan se som hovedpunktet i programmet, handler om skriftspråket. Her tar vi med både 'endemålet' (samnorsken) og prosessen undervegs, både det langsiktige målet og de kortsiktige måla. Vi nevner også at vi holder på flertallets talemål som grunnlag for skriftspråka, men det er holdt åpent hva slags flertall det er snakk om (antall talere eller geografisk utbredelse).

Som oppsummering: Det nye prinsipprogrammet er ingen revolusjon i LSS-sammenheng, men vi håper at det bedre gir uttrykk for de prinsipielle standpunkta våre.» (*Språklig Samling* 1993 nr. 4 s. 3)

Ti år seinere – i 2003 – fant styret ut at tida var inne for ei ny justering av programmet, og på årsmøtet ble det lagt fram en lett revidert versjon av programmet fra 1993, som ble drøfta på møtet, men ikke vedtatt, ettersom møtet gav styret fullmakt til å foreta den endelige utforminga. Dette skjedde imidlertid av forskjellige grunner ikke før nå i år, slik at 1993-programmet formelt sett var gjeldende helt fram til april 2009.

Ørkesløs navnedebatt

Det interne ordskiftet i LSS i siste halvdel av 1990-åra var ellers prega av ønsket om å finne nye og forhåpentligvis mer treffende og fengende navn på laget og bladet. Det ble utlyst konkurranse om det beste forslaget, med ett års gratis abonnement på bladet som premie for forslag som ville bli godtatt. Noen premie ble aldri utbetalt, for ingen forslag nådde opp, men her er de innkomne forslaga:

Forslag til nytt navn på laget:
Landslaget for ett rikksspråk (LR)
Laget for fellesnorsk skriftspråk = Fellesnorsklaget
Folkemålslaget
Landslaget for språklig tilnærming
Samnorsklaget
Forslag til nytt navn på bladet:
Framsyn
Tidsskrift for fellesnorsk skriftspråk
Folkemålsbladet eller *Folkemål*
Språklig tilnærming
Samnorskbladet

Denne lista ble presentert i *Språklig Samling* 1997 nr. 3, sammen med enda et forslag til navn på bladet, nemlig *Moderne norsk*, forkorta *MONO*, *Mono* eller *MoNo*, som redaktøren mente tok seg bedre ut enn *SS*.

Ettersom både laget og bladet fremdeles har de samme navna som før, førte ordskiftet altså ikke til konkrete endringer, bortsett fra et lite tillegg i navnet på bladet i samband med omlegging av bladbunaden ved tusenårsskiftet – mer om dette seinere.

Utviklinga i medlemstallet etter 1990

Her er det kort og godt å konstatere at utviklinga stadig har gått den gale veien. 1990-åra starta med ca. 330 registrerte medlemmer, men i 1994 falt tallet brått til ca. 250. Denne nedgangen skyldtes ei opprensking i medlemsarkivet der folk som ikke hadde betalt kontingent på flere år ble fjerna fra lista. Etter den tid har medlemstallet fortsatt å falle langsomt, slik at det i 2008 lå på bare litt over 200, som det går fram av tabellen på neste side, som viser utviklinga i de forskjellige kategoriene av abonnenter på bladet *Språklig Samling* og medlemmer av LSS.

Språkpolitisk engasjement i nittiåra

Skolemålskampanje og navnestrid

Foruten debatten om samnorsknormalen var både redaktøren Theil Endresen og lederen Arne Torp engasjert i et lengre ordskifte med Norsk målungdom (NMU) først på 1990-tallet, der utgangspunktet var nynorsken i universitetslærebøker i fonologi skrevet av Theil Endresen. Ettersom sentrale personer i NMU på denne tida var inne i en intens høgnorskfase, var for øvrig begge disse LSS-erne nærmest yndlingshatobjekter (om noe slikt kan tenkes) blant de unge høgnorskingene, og de to ble derfor stadig vekk invitert til debattmøter hos målungdommen,

	1997	1998	1999	2000	2003	2005	2008
Bladet *Språklig Samling*:							
Mottakere totalt	1046	1040	999	999	924	907	893
Gratisabonnenter	655	649	634	634	606	592	584
Betalende abonnenter som ikke er medlemmer av LSS	105	110	110	110	98	97	93
Medlemmer totalt:	286	281	255	255	220	218	216
Medlemmer (studenter)	13	16	20	20	15	24	30
Medlemmer (pensjonister)	73	73	69	69	53	45	38
Medlemmer (livsvarige)	22	22	18	18	12	10	8
Medlemmer (vanlige)	178	170	148	148	140	139	140
Strøket (uansett kategori)					27	19	
Nye (uansett kategori)					15	7	

der de villig stilte opp. Men ellers var det ikke mange, verken den gangen eller seinere, som var særlig interesserte i å prate med LSS.

I 1992 prøvde laget å gå offensivt ut ved å sende brev til hovedlærerne i norsk ved alle de videregående skolene i Oslo og Akershus der vi tilbøy oss å sende en kunnskapsrik og debattglad person som kunne få fart i formidlinga av norsk språknormeringshistorie.

Responsen var ikke overveldende, men i 1993 besøkte vi i alle fall Asker, Hellerud, Nordstrand, Oslo katedralskole, Stabekk og Valler. Seinere har vi knapt nok fått noen invitasjoner i det hele tatt, noe som sier sitt om at den tradisjonelle norske språkdebatten ikke er det emnet som vekker størst interesse lenger, og spesielt ikke temaet samnorsk. Det obligatoriske sidemålet er nok derimot stadig vekk et hett tema i mange kretser, men der er jo vi nærmest parkert på sidelinja, eller kanskje snarere «på midtrabatten», som lederen 1996–2003, Pål Styrk Hansen, så treffende sa en gang.

Ei litt kuriøs sak som faktisk har versert mer eller mindre fram til i dag, er den offisielle skriftforma på et bestemt område i Oslo, nemlig *Majorstua/Majorstuen*. I 1991 bestemte landsmøtet i LSS at laget skulle foreslå for Oslo kommune at forma *Majorstua* skulle fastsettes for både området og offentlige institusjoner knytta til det, men dette ble avvist av kommunen i brev av 7. juli 1992. Den siste offentlige institusjonen som skifta til *Majorstuen*, var *Majorstuen skole*, der vi likevel fremdeles kan glede oss over nettadressa http://www.majorstua.gs.oslo.no/. Søkemotoren Google gir også (februar 2009) 213.000 treff for *Majorstua* (mot 495.000 for *Majorstuen*), så *Majorstua* lever fremdeles ganske friskt på nettet uten offisielt godkjenningsstempel.

LSS i Norsk språkråd

Fra og med 2004 er Norsk språkråd lagt ned og erstatta med det nye organet Språkrådet, som har en helt annen oppbygning enn Norsk språkråd hadde. I det nye Språkrådet er de språkpolitiske organisasjonene ikke lenger representert, og dermed altså heller ikke LSS.

I en oversikt over hvem som har representert LSS i perioden Norsk språkråd eksisterte, går det fram at LSS var sterkt representert i rådet i hele perioden fram til 1995 på bokmålssida, i og med at Geirr Wiggen da var leder eller nestleder. På nynorsksida var LSS-representanten Helge Sandøy fagnemndsmedlem i perioden 1992–1995, og Sandøy fortsatte deretter hele perioden som fagnemndsmedlem og tidvis også som leder og nestleder i fagnemnda, men fra 1995 som representant for norske universiteter og vitenskapelige høgskoler. Dermed må en nok kunne si at LSS har markert seg sterkere i Norsk språkråd enn vår tallmessige styrke i rådet skulle tilsi. Dette kan knapt skyldes annet enn at våre representanter har nytt stor faglig tillit i rådet.

Språkpolitisk utspill fra LSS i Norsk språkråd

I 1993 lanserte LSS følgende forslag om revisjon i bokmålsnormen:

1) å tillate former med *-øy* i preteritum av sterke verb med *-y-* i infinitiv (*brøyt*, skøyt osv.)

2) å oppheve det obligatoriske skillet mellom subjektsform og objektsform i det personlige pronomenet i 3. person flertall (*de – dem*)

3) å innføre forma *dems* ved sida av *deres* som eiendomspronomen i 3. person flertall

De to siste av disse punktene var helt nye som forslag til Norsk språkråd, mens det første var foreslått av LSS i 1988, noe som kanskje ikke var så sensasjonelt, men mange var nok overraska over at det faktisk også hadde vært godkjente former innafor *riksmålet* (!) i perioden 1956 til 1973.

Når disse tre forslaga nå dukka opp

samla, ble de alle avvist av fagnemnda for bokmål. I ettertid kan vi likevel glede oss over at *øy*-formene (pkt 1 over) ble godkjent ved bokmålsrevisjonen i 2005. Redaktøren av medlemsbladet kommenterte for øvrig nederlaget i fagnemnda bl.a. slik: «Av de tre forslaga er det sjølsagt *øy*-formene som vil komme først, i og med at de i praksis allerede er i temmelig allmenn bruk. Det offisielle forbudet mot dem er derfor nærmest å regne som en anakronisme.» (*Språklig Samling* 1993 nr. 4).

Og redaktøren var sannspådd: Fem år seinere – i 1998 nr. 4 – kunne han gledestrålende fortelle at fagnemnda hadde gått inn for å tillate *øy*-formene i bokmålet. Dette vedtaket ble seinere bekrefta i det store revisjonsforslaget som Norsk språkråd la fram i år 2000, og fra og med 2005 er disse formene også offisiell norm for bokmål.

Legalisering av termen «konservativt bokmål» – en aldri så liten seier!
Ei sak som riktignok ikke hadde utspring i LSS som organisasjon, men som likevel mange nok oppfatta som et LSS-utspill, var en diskusjon som Arne Torp i egenskap av lærebokforfatter hadde med fagnemnda for bokmål i 1991. En tilsvarende sak hadde for øvrig versert først på 80-tallet, og bakgrunnen var nøyaktig den samme, nemlig at sekretariatet i Norsk språkråd nekta lærebokforfatterne å kalle den mest konservative forma innafor bokmålsnormalen for *konservativt* bokmål; tradisjonen tilsa nemlig at det heter *moderat* bokmål, trass i at motstykket heter *radikalt* og ikke *rabiat* bokmål (den siste bemerkningen slo for øvrig dårlig an i sekretariatet – den var heller ikke med i læreboka!).

Resultatet av behandlinga i fagnemnda for bokmål ble det samme som i 80-åra – det *måtte* hete moderat bokmål i lærebøker. Men fordi Torp var freidig nok til å skrive om saka i *Språklig Samling* (1991 nr. 1–2) ble den kjent og dermed tatt opp i styret for Norsk språkråd, og der blei det bestemt, etter forslag fra LSS-representanten Geirr Wiggen, at en heretter skulle overlate til lærebokforfatterne sjøl å avgjøre om de ville bruke termen konservativt eller moderat bokmål om den mest tradisjonelle utgava av bokmålet (jf. også *Norsk språkråd – Årsmelding 1991* s. 32).

Bladet Språklig Samling i 1990-åra

Redigering og økonomi
Det må være riktig å si at bladet i det meste av denne perioden har vært i en mer eller mindre konstant krise, og denne krisa har vært av to slag: Redaksjonsmessig og økonomisk. Problemene med å få til en akseptabel arbeidssituasjon for redaktøren gav seg bla. utslag i at praksisen med å lage dobbeltnummer mer var regelen enn unntaket; og en gang kom det sågar et trippelnummer. Denne praksisen skyldtes først og fremst at de to som var ansvarlige redaktører i denne perioden, nemlig Rolf Theil Endresen (fra 1988 nr. 3 til 1993 nr. 3) og Arne Torp (fra 1993 nr. 4 til og med 2003 nr. 3); begge var ansatt i fulle vitenskapelige stillinger ved Universitetet i Oslo. Ettersom stofftilgangen i det meste av perioden ikke var overveldende, bestod redaktørjobben ikke først og fremst i å redigere materiale som strømma inn, men vel så mye i å finne folk som kunne overtales til å skrive for bladet, og dessuten måtte redaktøren skrive mye sjøl.

For øvrig var lagsøkonomien i perioden særdeles anstrengt, ettersom vi etter 1995 ikke lenger fikk utgivingsstøtte fra Norsk kulturfond, der vi fram til da vanligvis hadde fått 10.000 kroner i året. Begrunnelsen for at denne støtta bortfalt, var at bladet «hovedsakelig var et internt medlemsblad», noe som i så fall også hadde vært tilfellet i en del av de åra vi *hadde* fått støtte, for det skjedde knapt ei omlegging i retning av mer intern diskusjon på denne tida. Om avslaget altså kanskje skyldtes dårlig økonomi i Kulturfondet, så førte det i alle fall til at LSS sin økonomi ble nærmest katastrofal, for trykking og utsending av bladet var og er jo den eneste større utgiften i laget. Den økonomiske klagesangen nådde derfor stadig nye høyder i toårsmeldingene mot slutten av tiåret. Seinere har dette endra seg radikalt (i alle fall midlertidig), som vi snart skal se.

Hovedpunkter i innholdet
Generelt må en kunne si at den språkpolitiske profilen i bladet ble dempa da Arne Torp overtok som redaktør i fra nr. 3 1993; jf. Theil Endresens friske utspill som er referert over, men også ellers hadde bladet mindre språkpolitisk stoff i den siste delen av nittiåra. I denne perioden og fram til 2003 var innholdet for øvrig til en viss grad prega av at redaktøren hadde gode kontakter innafor talemålsforskingsmiljøet, spesielt ved Universitetet i Oslo. Dette hadde delvis sammenheng med et nasjonalt forskingsprosjekt med tittelen *Talemålsendring i Norge* (TEIN) som foregikk i åra 1998–2002, men alt 1994 nr. 2 var et temanummer med tittelen *Talemål i forandring*, med fire artikler om talemål. 1997 nr. 3 var igjen et temanummer om talemål, der det bl.a. var artikler om *kj*-lyden, om holdninger til talemål på Østlandet og Vestlandet, foruten artikler om bestemte dialekter (Oppdal og Fauske). Det var også talemålsartikler i de fleste andre numra på denne tida. Denne sterke fokuseringa på aktuell talemålsforsking gjorde kanskje ikke bladet til folkelesing i videre kretser, men den førte i alle fall til at bladet ble mye lest og brukt innafor denne delen av det akademiske miljøet, for bladet *Språklig Samling* er en av de kjeldetitlene som oftest dukker opp i litteraturlistene i hovedoppgaver om talemål på denne tida og seinere, og det er da ofte sammendrag av andre hovedoppgaver det vises til.

Et annet innholdsmessig tyng-

depunkt i bladet i siste halvdel av 1990-åra var normering både i bokmål og nynorsk – 1997 nr. 2 hadde for øvrig dette som hovedtema.

1995 og 1996 var minneår for henholdsvis Knud Knudsen og Ivar Aasen, og dette ble behørig markert med et temanummer om Knudsen (1995 nr. 1) og ett om Aasen (1996 nr. 4). 1996 nr. 3 var også et temanummer som handla om «private» språknormaler, der den daværende redaktøren Arne Torp resymerte og refererte fra LSS sin 30 år gamle samlenormal, mens Theil Endresen gav ei relativt kritisk melding av Einar Sørlies ordbok *Nynorsk riksmål*, der forfatteren la fram et nokså særprega forslag til en ny norsk skriftnormal.

Dobbeltnummeret 1997 nr. 4 – 1998 nr. 1 hadde som hovedoppslag en lang og grundig artikkel med tittelen «Internasjonaliseringa i vår tid: Språklige og språksosiologiske følger i det norske språksamfunnet», skrevet av Geirr Wiggen.

LSS får nettsider

I 1997 fikk LSS omsider egne nettsider, og den som hadde æra for det, var André Stryger, som 1994–1995 hadde fungert som sekretær, og fra 2004 er han kasserer, trass i at han både den gang og fram til i dag har sitt daglige arbeid i London, noe som fram til tusenårsskiftet også kunne avleses av LSS si nettadresse, som bl.a. inneholdt bokstavene uk (= United Kingdom), mens nettsidene etter 2000 har hatt no.-adresse. Helt fram til redaktørskiftet i *Språklig Samling* i 2003 var det imidlertid Stryger som hadde ansvaret for å drifte og oppdatere nettsidene, ettersom resten av styret ikke var spesielt datakyndige.

Offisiell språkpolitikk i Norsk språkråd

De to språkpolitiske temaene som dominerte i det utoverretta arbeidet i Norsk språkråd i det meste av 1990-tallet og fram til i dag, har samband med den tiltakende innflytelsen fra andre språk på norsk, og da spesielt engelsk. De tiltaka Norsk språkråd satte i verk i denne sammenhengen, kan samles under de to følgende overskriftene.

Aksjonen for språklig miljøvern

Det mest spektakulære språkpolitiske tiltaket fra Norsk språkråd først på 1990-tallet var trolig «*Aksjon for språklig miljøvern* – en holdningskampanje mot unødvendig og uheldig bruk av engelsk i norsk». Dette tiltaket starta i 1989 og fikk ekstraordinære midler fra Kulturdepartementet fram til 1993. Aksjonen omfatta en rekke opplysningstiltak for å fremme det som kalles fornorsking av importord, som etter krigen stort sett har kommet fra engelsk. Det tiltaket som kanskje ble lagt mest merke til i offentligheten, var den årlige utdelinga av diplom for godt navnevett, der bedrifter som velger treffende norske navn, har fått oppmerksomhet i lokalmiljøer over hele landet.

Norvagisering av importord

I forlengelsen av Aksjon for språklig miljøvern starta imidlertid en annen diskusjon som skulle vise seg å bli langt mer kontroversiell enn aksjonen for å fremme norske firmanavn og lage avløserord som for eksempel *omviser* eller *reiseleder* for importordet *guide*. I årsmeldinga for 1995 fyller vedtak om rettskrivingssaker godt og vel 30 sider, men tre av sidene vakte langt større oppsikt enn alle de andre, nemlig det som gjaldt forslag om såkalt norvagisering av ord fra engelsk, dvs. å skrive for eksempel *gaid* i stedet for det engelske substantivet *guide*, og *gaide* for engelsk *guide* som verb.

Spørsmålet om norvagisering av importord dreier seg jo prinsipielt om noe helt annet enn den tradisjonelle norske språkstriden mellom nynorsk og bokmål og konservative og radikale utgaver av de to målformene. Likevel viste det seg at frontene i norvagiseringsdebatten langt på veg kom til å følge linjene fra den norske språkstriden, med samnorsk- og nynorsktilhengere som forkjempere for norvagisering og riksmålsfolk som like konsekvente motstandere. Dette var vel i og for seg ikke noen stor overraskelse, og heller ikke at de fleste store avisene raljerte over både konkrete norvagiseringsforslag som *skvåsj* og *snakkbar* – det sistnevnte ble for øvrig ikke godkjent av departementet, og det samme gjaldt 15 andre av de i alt bortimot 70 forslaga til valgfrie norvagiserte skrivemåter.

Dersom hensikten med norvagiseringskampanjen hadde vært å skape blest om Norsk språkråd, må en kunne si at hensikten ble mer enn oppnådd, for aldri har vel det offisielle norske språknormeringsorganet vært til de grader i mediene som i forbindelse med norvagiseringsstriden i 1996, og for øvrig med en ny og enda heftigere omgang i 2003, da *bacon* ble et faneord for de rettskrivingskonservative slik som *nu, efter* og *sne* hadde vært det på 1950-tallet. At *nå, etter* og *snø* vant den gangen, mens *beiken* fremdeles er en forbudt skrivemåte etter den såkalte *beiken*-feiden, sier litt om at det norske språksamfunnet når det gjelder ortografiske reformer ser ut til å nærme seg det danske, der de hadde sin heftige *majonæse*-krig i 1982, som ble kjempa for at danskene skulle få beholde *mayonnaise* som den eneste tillatte skrivemåten på dansk.

Helt fruktesløs har norvagiseringskampanjen likevel ikke vært – søk på Google med ord som *gaid*, *gaiding* og *sørvis* gir en del treff – ikke minst som deler av firmanavn utover i distriktene – sjøl om den «hjelpsomme» søkemotoren alltid spør høflig: «Mente du *guide, guiding, service*?», der treffa unektelig er mange flere. Men en del mennesker vil nok etter hvert oppdage at det kan være greit å kunne skille også i skrift mellom substantivet *gaid* og verbet *gaide*, og ikke ha skriftlige navn på alle slags sørvisbedrifter

som nesten kan forveksles med forretninger som handler med steintøy.

Arbeid med en større skrift-språksrevisjon

Helt siden det såkalte liberaliseringsvedtaket for bokmål i 1981 hadde det vært ei allmenn oppfatning at valgfriheten i bokmålet var for stor, og at såkalt lite brukte former – i praksis som regel tilnærmingsformer – skulle tas ut av rettskrivinga. På nynorsksida gjaldt bekymringa først og fremst den store normustøheten både i skolen og ellers i skriftlig bruk, som man mente ville bli mindre dersom man innskrenka valgfriheten.

De siste åra fram mot tusenårsskiftet arbeidde derfor fagnemndene for begge målformene med å forberede en slik reform, som skulle markere et nytt tusenår med en ny språkpolitikk, der stabile skriftnormer og fredelig sameksistens mellom de to norske målformene skulle være ledestjerne. Hvordan det gikk, skal vi se på i neste og siste kapittel i dette tilbakeblikket på de siste femti åra sett fra LSS sin synsvinkel.

Tida etter tusenårsskiftet

Runde årstall inviterer ofte til å markere ei eller annen forandring, enten det nå er et femtiårsjubileum for en organisasjon eller et kalendarisk jubileum, som det tusenårsskiftet vi opplevde for ni år siden. For LSS sin del ble overgangen markert ved at *Språklig Samling* fikk ny bladbunad, der redaktøren i lederartikkelen i nr. 1/2000 understreka både tradisjonen ved å gjeninnføre et norgeskart på framsida, noe som hadde vært et fast innslag før 1989, og samtidig fornyelse ved å legge til en ny undertittel, nemlig *Tidsskrift for aktuelle språkspørsmål*.

Dette tillegget innebar ifølge redaktøren ingen tanker om ei omlegging av den redaksjonelle praksisen, men ei understreking av at bladet også i framtida skulle være «et forum for orientering og debatt om språklige emner, uavhengig av språkpolitisk standpunkt.» Undertittelen er fremdeles med i dag, mens norgeskartet ble veldig stort, men samtidig kraftig dempa i kontrasten etter redaktørskiftet i 2003, og nå ved femtiårsjubileet står det nok en gang for fall.

For øvrig skjedde det ingen dramatiske endringer verken med bladet eller laget ved tusenårsskiftet. Det gjorde det derimot noen år seinere, da laget både opplevde en vesentlig foryngelse i ledersjiktet, og omtrent samtidig ble økonomien dramatisk forbedra; mer om begge deler seinere.

Språkpolitisk klima ved tusenårsskiftet

Den allmenne holdninga til språkspørsmål ved tusenårsskiftet i et offisielt organ som Norsk språkråd var at det folk trengte nå, var faste og klare normer i skriftspråket;

nå måtte reformkaoset fra 1900-tallet være et tilbakelagt stadium. Som vi skal se, har dette også skjedd i den offisielle normeringa av bokmålet etter 2000. Samtidig har jo aldri kravet om frihet for individet på de fleste livsområder vært sterkere enn i de siste tiåra.

Her møtes altså forventninger og ønsker om innstramming og fastere normer på det språklige området med nærmest motsatte tendenser i samfunnet ellers. For oss i LSS er det siste slett ikke så ille, for vi har aldri ønska å låse skriftspråket i en bestemt fasong; for oss er variasjon og forandring noe av det som kjennetegner et språk som lever.

Oppfordring om språklig toleranse: Et vellykka LSS-utspill i Norsk språkråd

År 2000 var ikke bare det året da Norsk språkråd foreslo å innsnevre valgfriheten i begge de offisielle skriftnormene (se nedenfor), det var også det året da LSS kom med sitt kanskje mest vellykka språkpolitiske utspill noen gang. På årsmøtet i 2000 ble det nemlig presentert en resolusjon med følgende ordlyd:

«Norsk språkråd mener at også mediebedrifter og tekstprodusenter som ikke er pålagt å bruke læreboknormalen eller følge offisiell norsk rettskriving, bør føle ansvar for å respektere den enkelte språkbrukeren, enten det gjelder bruken av nynorsk eller bokmål, eller bestemte utvalg av former og skrivemåter innafor gjeldende rettskriving. Dette er et rimelig krav til demokratisk innstilte institusjoner, og i samsvar med det norske samfunnets respekt for og toleranse av enkeltmennesker.

Norsk språkråd henstiller derfor til aviser, forlag og andre tekstprodusenter som formidler signerte innlegg og artikler, om at forfatterens egen språkbruk blir respektert, i alle fall dersom den ikke er i strid med offisiell norsk rettskriving.»

Dette forslaget, som var resultat av et innspill fra professor Helge Omdal ved den daværende Høgskolen i Agder, kom nok temmelig uventa på de fleste i rådet, og da kanskje ikke minst riksmålsrepresentantene, for i prinsippet burde jo dette vært midt i blinken for folk som hadde vært for «fri sprogutvikling», slik slagordet var på 1950-tallet. Men tidene forandrer seg, og på 2000-tallet er det ikke lenger Staten, men marked det og sjefredaktørene som bestemmer, og på riksmålssida blir det noe helt annet enn språkstyring i statlig regi. I alle fall var det slik at de eneste i hele rådet som stemte mot resolusjonen, var riksmålsfolka. Og deres begrunnelse for dette var at folk i dag trenger entydige språklige forbilder, eller for å si det tydelig: det hellige moderate bokmål. I årsmeldinga til Norsk språkråd ble resolusjonen kommentert slik:
«Fråsegna vart kunngjord i ei pressemelding 4.2.00, i Språknytt 1/2000 og i Språkkureren 1/2000. Ho vekte lita interesse i media. Arne Torp hadde eit innlegg i Aftenposten 12.4.00 og fekk svar frå redaktør Per Egil Hegge 15.4.00. Dei nekta å ta inn eit gjensvar frå Torp til Hegge. Elles hadde Helge Omdal artiklar i Stavanger Aftenblad 26.4.00 og Fæ-

drelandsvennen 6.7.00 der han viste til fråsegna.»

Nei, den vakte ikke stor interesse i media, og mens Hegge fikk raljere fritt over det meste av to sider med svært bilde og greier, ble Torps svar til Hegge avvist av debattredaktøren med den vanlige henvisning til plassmangel. Men redaktøren av *Språklig Samling* tok «hevn» ved å trykke i sitt eget organ både Heggs artikkel som faksimile og det svaret Aftenposten avviste + diverse tilføyde fotnoter.

Dette stuntet, som en vel må kalle det, ettersom resolusjonen ikke var varsla på forhand, vakte som sagt liten oppmerksomhet i 2000. Men det satte nok likevel en viss støkk i riksmålsfraksjonen, som nå kanskje for første gang ble oppmerksom på at deres egne gamle slagord om språklig frihet kunne bli vendt mot deres egen praksis. Snart viste det seg at det skulle komme mer av den slags framstøt fra både samnorsk- og nynorskfolk. Trass i at resolusjonen som sagt ble tidd i hel nokså effektivt i 2000, var den likevel et forvarsel om at det kunne komme et klimaskifte i holdninga til den private språkdirigeringa som stadig vekk blir drevet av diverse aviser og andre tekstprodusenter. I dag veit vi at det også har skjedd – og at det kan bli mer av det samme i åra framover. Dette skal vi komme tilbake til.

Jubileumsboka *Femti år for folkemålet*

Som enkelte av *Språklig Samlings* lesere kanskje har fått med seg, har LSS nettopp gitt ut ei bok i anledning av lagets 50-års-jubileum i år. Boka heter *Femti år for folkemålet* og er lagd etter samme mal som boka som blei lagd til 20-års-jubileet i 1979, *Språklig samling på folkemåls grunn*. Det betyr at den er ei samling av de artiklene fra bladet sia 1979 som redaktørene syntes var de beste og mest aktuelle, ordna i temagrupper. Redaktørene er Pål Styrk Hansen, Vanja Røkkum Jahnsen, Eric Papazian og Arne Torp, og temaene er *Talemålet, Skriftspråksutvikling og språknormering, Språkpolitiske artikler, debatter og ledere* og *Fra samnorskens og lagets historie*. Den første bolken er den største, og den siste den minste. I tillegg er det et oversyn over lagets historie (av Arne Torp og Lars S. Vikør), over tillitsfolk i laget i disse 50 åra og over prinsipp-programma våre fra 1976 til 2009, og en artikkel om lagets litteraturpris (av Pål Styrk Hansen). Her får du altså både godbiter fra bladet gjennom de siste 30 åra, og vel 60 sider nyskrevet stoff. Til sammen er boka på 400 sider.

Alt dette får du for kr. 100. Overfør summen til konto nr. 0532 1078666, og send navn og adresse til kasserer@sprakligsamling.no.

Et enestående tilbud til folk som er interessert i norsk språk generelt og samnorsk spesielt!

Artikler i boka:

Lars S. Vikør: LSS gjennom femti år, del I: 1959–1989
Arne Torp: LSS gjennom femti år, del II: 1989–2009
Tillitsfolk i LSS gjennom femti år
Prinsipprogram for Landslaget for språklig samling (LSS)
Pål Styrk Hansen: Språklig samlings litteraturpris

Del 1: Talemålet
Eva Maagerø: Nøtterøy-målet – en språksosiologisk undersøkelse
Thomas Hoel: Språklig normpress og språkskifte – om fornorskinga av ei samebygd
Hildur Hatlebrekke: Snakker finnmarkingene bokmål?
Eric Papazian: Bymåla og utviklingstendensene i norsk talemål i dag
Vigdis Thoengen: Hallingmål eller bokmål?
Ellen Skolseg: «Egentlig så ha'kke vi no'n spessiel dialekt»
Astri Jortveit Horn: «Mi æ stolte a dialekten våres»
Elsa Kristiansen: Drammensernes holdninger til eget talemål
Liv Osnes Dalbakken: Den «sjedelige» kj-lyden
Sverre Høisæther: Dialekter i radioreklamen
Ragnhild Sævik: Talemålet på Søre Sunnmøre i endring
Eric Papazian: Bygdemål, bymål og bokmål i Oslo-området
Elin Broberg: «Kan e kjøre me DU?»
Arne Torp: Älvdalsmålet – Skandinavias merkeligste dialekt
Birgit Attestog: «Jeg er setesdøl, jeg!»

Del 2: Skriftspråksutvikling og språknormering
Rolf Theil Endresen: Rettskriving – hva er det for noe?
Arne Torp: «Hu skøyt høl i huet»
Eric Papazian: Ortofoni som rettskrivingsprinsipp i norsk
Lars S. Vikør: Språkleg samling i Skandinavia?
Helge Sandøy: Nynorsk ordforråd – resurs eller hindring?
Trude Hoel: Valfridom i skriftnormalane – i prinsippet og i praksis
Vibeke Lauritsen: Talreforma av 1951 – suksess eller fiasko?
Magne Rogne: Purisme som idé og praksis i norsk språknormering
Benthe Kolberg Jansson: Skriveopplæring og vide skriftnormalar
Magne Rogne: Målstriden i rikspolitikken 1980–2002

Del 3: Språkpolitiske artikler, debatter og ledere
Ernst Håkon Jahr: Kva er ein radikal språkpolitikk?
Eric Papazian: Språkplanlegging og dialektromantikk
Rolf Theil Endresen: Redaksjonelt: Språklig samling, men korfor?
Pål Styrk Hansen: Hvor blei det av det radikale bokmålet?
Rolf Theil Endresen: Til forsvar for det norske språket?
Lars S. Vikør: LSS framfor nittiåra
Even Hovdhaugen: Nasjon og språk
Eric Papazian: Norsk for nordmenn! En rasist bekjenner

Del 4: Fra samnorskens og lagets historie
Øyvind Gulliksen: To veteraner ser tilbake
Ernst Håkon Jahr: Samnorskideologi og samnorskpolitikk i nyare norsk målsoge fram til skipinga av LSS
Bent-Are Jensen: Landslaget for språklig samling fyller 30 år – møte med en av pionerene: Rakel Seweriin
Atle Mosling: Samnorsk som ide og praksis
Pål Styrk Hansen: Intervju med Kyrre Andreassen
Lars S. Vikør: Framlegg til samlenormal – førti år etter

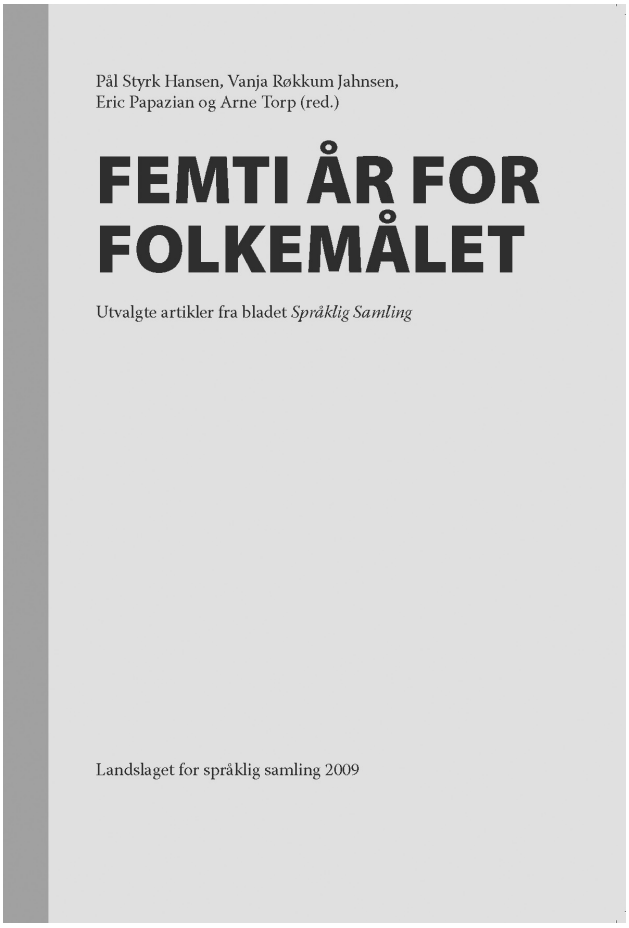

På jubileumseminaret til Språklig samling blei det avholdt en paneldebatt med temaet «Er språkstriden over?». Innledere og paneldeltakere var representanter fra Riksmålsforbundet, Landslaget for språklig samling og Noregs Mållag. Disse to artiklene er baserte på innledninger forfatterne holdt.

JOHN OLE ASKEDAL:

Er språkstriden over?

Mitt svar på dette spørsmålet er: Den burde være det. Samnorskprosjektet er skrinlagt av politikere og myndigheter, og det er lenge siden det var en politisk planleggningsrealitet. Landslaget for språklig samling ønsker riktignok stadig «ett felles skriftspråk i Norge», men markedsfører seg, forøvrig i pakt med sine tradisjoner, hovedsakelig som forkjemper for «radikalt bokmål».

Har vi fremdeles en strid mellom riksmål/bokmål og nynorsk? Vi burde egentlig ikke ha det. Arnulf Øverland forsøkte å avblåse denne delen av norsk språkstrid så tidlig som i 1947, men hans fredsinvitt ble ikke tatt til følge. Nå har politikere og myndigheter sagt klart fra om at Norge har to selvstendige skriftspråklige tradisjoner som begge skal bestå, vernes og pleies. Men i forholdet mellom de to skriftspråkstradisjonene gjenstår det fremdeles irritasjonsmomenter og konfliktområder. Vi har skolemålsavstemninger. Foreldre stiller seg det i og for seg legitime spørsmål hva deres barn har mest nytte av, og besvarer det ofte i disfavør av nynorsk. Det er en ekte kulturkonflikt. Og vi har sidemålsstilen, som innebærer at langt flere enn de som har nynorsk hovedmål, i prinsippet skal lære skriftlig nynorsk like godt som hovedmålsbrukerne. Motstanden mot sidemålsstilen skyldes ikke bare kulturell intoleranse overfor nynorsk – den er heller på vikende front, men like mye nytteoverlegninger og kanskje mest at nynorsknormen oppleves som praktisk uhåndterlig og vanskelig å få fatt på i læringssituasjonen.

Men det finnes også spørsmål som skaper strid innenfor begge de to språktradisjonene. De har delvis sin årsak i avleiringer fra samnorskprosjektet, delvis er de resultater av en språkideologi som uten forbehold hylder det såkalte «mangfoldet» – det ytrer seg i praksis som byråkratisk fastlagt vidtgående, men ikke ubegrenset valgfrihet i skriftspråket, og ubegrenset spillerom for individuelle preferanser i talespråket.

Både offisielt bokmål og offisiell nynorsk er langt mer uenhetlige enn vanlig er i europeiske skriftspråk. Nynorsknormen sliter dessuten stadig med det sære skillet mellom hovedformer og sideformer («tonivåsystemet»). For bokmålets vedkommende blir det stadig tydeligere at det formmangfold de offisielle ordbøkene og ordlistene varter opp med, er villedende i forhold til gjengs, for ikke å si dominerende, skriftspråklig praksis; det finnes stadig mye ordlistefyll i form av såkalte «radikale» filologkonstruksjoner uten nevneverdig bruksverdi. Tradisjonen forblir sterk fordi den oppleves som støtte for praksis. Til og med det gamle Norsk språkråd innså nødvendigheten av en opprydning, men i 2005 ble det dessverre med en begynnelse, og nynorsk har foreløpig ikke engang fått det.

Talemålet er stadig et kontroversielt tema: Har vi et normal- eller standardtalemål i Norge (jf. *Norsk Lingvistisk Tidsskrift*, nr. 1/2009)? Bør vi ha det? Er standardtalemål diskriminerende? De 20–30 prosent av landets befolkning som har et naturlig talemål som ligger nær opp til den skriftspråklige bokmåls- eller riksmålsnormen, mener sannsynligvis ikke det. «Tal dialekt, skriv nynorsk!» het det – og heter det i en viss grad fremdeles – i nynorskkretser. Tilsvarende vil Landslaget for språklig samling «fortsatt kjempe for retten til å bruke dialekt muntlig i alle sammenhenger» (www.samnorsk.no). For riksmål og bokmål finnes det et relativt veletablert normaltalemål, selv om det på langt nær er riksdekkende. Nynorsk er dårligere stilt. Der i gården har man oppgitt – og langt på vei ideologisk diskreditert – den standardtalemålspraksis man for noen tiår siden faktisk hadde, og som for eksempel var representert ved navn som Arthur Klæbo og Hartvig Kiran. Resultatet er en kombinasjon av utflytende skriftspråksnorm, med to forvirrende normnivåer, og normløshet i talemålet. Skriftspråk og talemål undergraver hverandre gjensidig istedenfor å støtte opp under hverandre. Her er som eksempel et formentlig nynorskforsøk fra en nyhetssending i TV 2 nylig: «Syv personar er omkommet i ein tornado i Spania.» Ingen lærer nynorsk av å høre på den slags, uansett om noen får seg til å kalle det «naturlig talemål» eller ikke. Et mer alment brukt korrekt nynorsk standardtalemål ville være et viktig bidrag til å styrke den mest utsatte av de to norske språktradisjoner, som altså begge skal vernes og pleies.

Avslutningsvis vil jeg sitere noen

kloke tilbakeskuende ord av Lars Vikør i Språklig Samling (nr. 1/2009, s. 15): «Reint målpolitisk er det ikkje vanskeleg å sjå en viss inkonsekvens i at ein politikk som mange såg på som ei dialektfragmentering av skriftspråka, vart fremma under etiketten samnorsk og språklig samling, ...» Vi er nok dessverre ennå ikke helt ferdige med alle denne, etter min mening uholdbare inkonsekvensens konsekvenser. Man bør tenke grundig igjennom om det virkelig er godt vern av alt norsk språk at talespråket helt og holdent overlates til vilkårlige individuelle preferanser i alle sammenhenger. Slik Vikør ser kritisk tilbake på en fase av samnorskprosjektet, bør vi se kritisk fremover på våre to norske fellesspråks vegne.

Forfatteren er visepreses i Det Norske Akademi for Sprog og Litteratur

HANS-CHRISTIAN HOLM:

Er språkstriden over?

Det er vanskelig å svare direkte på dette spørsmålet. Det har ikke vært bare én strid i norsk språkhistorie, men mange. Det har vært landsmål mot riksmål, fraksjonsvirksomhet på ytterste nynorskfløy, samnorsk-strid, norvagiseringsdebatter, kamp for dialektfrihet, og diverse annet. Men et par dominerende tema har gått igjen: tilnærmingstanken og spørsmålet om hva vi gjør med arven fra dansk. Der har det vært riksmålet mot røkla, litt tabloid sagt. Det blir derfor å diskutere riksmål spesielt her.

Med begrepet *språkstriden* regner jeg med at folk flest først og fremst tenker på striden rundt tilnærmingspolitikken, den som kulminerte på 50-tallet. I alle fall de blant folk flest som levde den gangen, og det er jo fortsatt noen. Det var riksmålsfolk mot samnorskfolk, litt mer uklart hvem som var venn og fiende på nynorsksida. Akkurat den striden er vel over, sjøl om en og annen debattant fra riksmålsleiren ser ut til å leve på 50-tallet fortsatt, har jeg sett i bl.a. riksmålsavisa *Ordet*.

Lars Roar Langslet kunngjorde for noen år sia at «riksmålet har seiret», underforstått at striden er over. Det er en pussig påstand at riksmålet skal ha seira. Jeg hører i alle fall nesten aldri riksmål nå om dagen, så jeg er litt usikker på akkurat hvor det har seira. I gamle radio- og fjernsynsklipp dukker det ofte opp folk som snakker et distinkt riksmål – som ikke likner spesielt mye på noe vanlig talemål i dag. I de samme klippa kan det også være folk som snakker eksotiske dialekter eller et mer midt-på-treet-bokmål. Det hører jeg ganske mye av i dag. Men i dag hører jeg også mindre eksotiske dialekter, som den fæle østlandsdialekta. Dessuten såkalt «radikalt bokmål» brukt i sammenhenger der det skal brukes normert tale – noe jeg ikke kan huske å ha hørt mye av i eldre NRK-opptak. Om jeg har hørt det i det hele tatt, det kanskje ikke eksisterer engang.

Tilsvarende kan sies om riksmål i skrift. Jeg kan ikke huske sist jeg så en nyskrivi tekst på 50-tallsriksmål, men jeg ser alt mulig annet, inkludert svært mye dialektskrift. Det kan godt være at det er riktig av Langslet å utrope riksmålet til vinner, på bakgrunn av det som er gjort av vedtak og lovendringer. Men en titt ut i den virkelige verden gir et litt annet bilde. Det er som EF-avstemminga i 1972, der Finn Gustavsen skal ha sagt at «vi vant folkeavstemminga, men tapte hver dag siden». Langslet kan godt feire seieren for min del.

Om riksmålet er dødt, lever vel *konservativt bokmål* ganske godt, i alle fall i skrift. Mange bruker det også i tale, særlig i radio og TV. Om det ikke er så skjemmende mye av det i NRK og TV2, har jeg merka meg at det dominerer stort på kanaler som TV3 og Cartoon Network, særlig i reklame. Håret blir tydeligvis ekstra silkemykt om det ikke er blir utsatt for diftonger, men jeg lurer på om jeg ikke hørte en reklamefrisør som ikke kom fra Oslo 3 da jeg ved et uhell zappa feil her om dagen. Det er kanskje et tegn på at den siste bastionen står for fall? Det er nesten litt trist også.

For at noe skal kunne kalles en strid, bør det vel helst finnes noen fronter som kan stride. En av frontene fra 50-tallsstriden er borte. Det sitter ikke lenger piperøykende, harmdirrende herrer i ørelappstoler og klager over «dårlig sprog», dvs. alt med a-endinger, nynorsk, østlandsk, dialekter generelt og det meste ellers. Det fins knapt noen som sier eller skriver *sprog*, samnorskforma *språk* dominerer totalt, langt inn i de beste salonger. Der heter det kanskje til og med *dårlig språk*, med tjukk l. Jeg har i alle fall hørt Kåre Willoch bruke tjukk l når han sier *dårlig*, og da går vel det meste an. F.eks. at forfattere som ikke skriver riksmål deler ut riksmålspriser til forfattere som ikke skriver riksmål. Om det skulle eksistere noen front i dag, må det være snakk om en ekstremt tøyelig og ullen front som har flytta seg langt inn på folkemålterritoriet.

Eller så er det kanskje heller snakk om at den ene store striden fra 50-

tallet er delt opp i mange mindre strider.

Noen er f.eks. fortsatt opptatt av å begrense ordforrådet i bokmål. Jeg leste et innlegg i Aftenposten her om dagen, der en fyr klagde på at avisa brukte ordet *lovnad*. Det måtte hete *løfte*, må vite. Redaksjonen svarte at joa, de hadde brukt *lovnad* en del ganger, men *løfte* var fortsatt mye vanligere, og det var sjølsagt ikke noen vits i å skrive *lovnad* når en kunne skrive *løfte*. Skreiv avisa som i samme nummer hadde rikelig med stoff om *utdanning*, men ikke noe om *utdannelse*. Det var ikke var noe stoff om hvor en skulle sende *ansøkninger* heller.

I et annet nummer av samme avis hadde Finn-Erik Vinje nylig et klageinnlegg om dialekter, i kjent oppstylta pseudoriksmålsstil, med enkel bestemmelse tilfeldig fordelt ut over substantivfrasene i teksten. Innlegget skapte om mulig enda mindre furore enn TV2-dialekt-stuntet Riksmålsforbundet gjorde for ei tid tilbake. Det er for mye dialekt i TV2! Snakk som oss i stedet! Reaksjonen fra TV2 var som venta en kort, høflig avvisning av klaga, men det var vel en slags strid på gang. Kanskje. Spørsmålet er om noen brydde seg.

En mindre strid som ikke er fullt så mye å fnise av, er avisspråket, noe Språklig samling og mange andre er opptatt av. Et slagord i 50-tallsstriden var *sproglig frihet*, eller *språklig frihet*, som det heter på moderne samnorskriksmål. Det viste seg etter hvert å handle mest om friheten til å bestemme åssen andre skulle skrive, ikke noen kamp for dialekter og breie skriftspråksnormer, som det kanskje kunne høres ut som. I alle fall inntil nylig har ganske mange avisredaksjoner utnytta denne friheten fullt ut, sånn at f.eks. redaktører i *Språklig Samling* har framstått med s.k. «moderat» bokmål i leserinnlegg. Det har vært en del småstrider om denne praksisen, og de konservative har tapt mange steder («hver dag siden»). Aviser som *Bergens Tidende* og *Drammens Tidende* har gitt opp å rette til en eller annen diffus og flytende «konservativ» norm, og lar i stedet leserinnlegg framstå som om de faktisk er skrivi av den som signerer. Til og med *Morgenbladet* har blitt moderne, og har trykt bokanmeldelser på radikalt, unormert bokmål med i-partisipper. Men det er ikke en strid som er over.

Noen av dem som snakker mest om at språkstriden er over, snakker gjerne også om at vi har fått en «normal» språktilstand i Norge, for en eller annen ukjent definisjon av «normal». Det blir gjerne sammenlikna med situasjonen i språk som engelsk, tysk eller fransk, som om det var noen spesielle likheter der. Jeg kjenner ikke til noen andre europeiske eksempler på at det «normale» eller «naturlige» skulle være å ta et nært beslekta språk og gjøre det mer likt det lokale talespråket over en periode på et århundre eller to, skritt for skritt, ord for ord i tilfeldig rekkefølge, og med skrik og skrål for hvert eneste skritt. Det eneste jeg kan komme på som har vært «normalt» eller «naturlig» i nyere norsk språkhistorie, er prosjektet til Ivar Aasen, som fulgte de nasjonalromantiske trendene som gikk over Europa på 1800-tallet, da grunnlaget blei lagt for et større antall moderne litteraturspråk, fra islandsk og finsk til tsjekkisk og slovensk. Det er lite i norsk språkhistorie som fører tankene til Académie Française, sjøl om enkelte ønsker at det skulle være det. Men en mer tidsriktig, internasjonal og vidsynt språkmann enn Aasen har Norge aldri hatt, og det vil vi sannsynligvis aldri få. Alle innså som kjent ikke det, og så gikk det jo som det gikk. Om det «naturlige» i norsk språkutvikling er den temmelig sære uviklinga vi har her, får det så være. Det blir en definisjon på «naturlig» som er sjølrefererende og ikke kan gi noen særlig mening, men greit nok. Språklig samling har et pragmatisk syn på det, og ser at det er dette som er veien norsk språk har gått og fortsatt kommer til å gå, så får de andre heller late som noe annet. Sånn sett er Språklig samling det mest tradisjonstro av alle språkpolitiske organisasjoner.

Språkstriden – i bestemt form entall – er kanskje over, men språkstrid kommer det fortsatt til å være, i lang tid framover. Utviklinga i norsk går med rasende fart, og det er lite som minner om stabiliteten enkelte snakker om. På Østlandet forsvinner både særprega tradisjonelle dialekter og tradisjonelt riksmål i høyt tempo, til fordel for et ganske homogent blandingsspråk som ligger tett opptil det radikale bokmålet. En personlig spådom er at dette samnorskaktige språket kommer til å dominere stort og vil bli normgivende for norsk, både formelt i skrift og uformelt i tale. Vi kan igjen få et norsk skriftspråk som er talemålsbasert (som med riksmål, det eneste virkelige talemålsbaserte språket Norge har hatt). Men denne gangen blir det i så fall ikke basert på «den dannede dagligtale», men på «udanna østnorsk», som Arne Torp kaller det.

Når et språk gjennomgår omveltninger, vil det nødvendigvis oppstå konflikter og strider. Særlig om – eller heller når – bokmålet og nynorsken for alvor har nærma seg hverandre så mye at skillet mellom dem framstår som om mulig enda mer meningsløst enn i dag.

Forfatteren er redaktør i Språklig Samling

ØYVIND T. GULLIKSEN:

Etter jubileet – hva nå?

Det var et godt jubileum for LSS på Litteraturhuset i Oslo i september. Prisutdelinger og boklansering av artikkelsamlinga *Femti år for folkemålet* viser at det er liv i landslaget.

Et avgjort høgdepunkt under seminaret var det øyeblikket da Hans-Christian Holm, LSSs representant i panelet, krevde et konkret svar på noe Riksmålsforbundets mann hadde sagt i si innleiing. Han hadde nemlig vedgått at til tross for at riksmålsnormen ikke har hokjønn i sin grammatikk, ville en likevel bruke bestemt form *hytta* for ubestemt en hytte. Det var dette som fikk Holm til å spørre om hvilke eiendomspronomen som da skulle brukes når, som han sa, «du drar på tur til riksmålshytta di». Det virka faktisk som om det var like før riksmålsmannen kom ut av sporet. Men han redda seg inn igjen. For hva gjør en når en av språkpolitiske grunner ikke kan si «hytta mi». Jo, var svaret, da kan en jo erstatte det med å si «min hytte». Det illustrer jo hvor absurd et slikt språklig regelverk blir for de fleste av oss.

Det ble også lagt merke til at deltakeren fra Noregs Mållag var mest ivrig etter å framheve at han var medlem av partiet Høgre. Det var som om det var maktpågivende for han å gi mållaget en meir politisk konservativ profil enn den Peter Trudgill så muntert hadde prøvd å gi det i sitt åpningsforedrag. I ettertid har også FrPs Sylvi Listhaug stått fram med et reklameportrett i Vårt Land (3.10) og bekjent sin barnetro «på nynorsk». Det ser ikke ut til at de bekymrer seg noe om at spranget fra Aasmund O. Vinje til konservativ politisk språkbruk er ganske formidabel.

Det blei ikke sagt mange ord om den nye språkmeldinga på jubileet. Det var sikkert like greit. Men det står likevel fast at i Giskes språkmelding er samlingstanken vraka. Det som blir vår oppgave nå er å få folk til å forstå at når en gir opp samlingstanken, så begrenser en også det språklige mangfoldet. Det er det vi må satse på å få fram. Og her er ikke engelsk språk det farligste (slik språkmeldinga meiner). Vi må argumentere for at arbeidet for språklig samling fortsatt er realistisk. Det er den eineste garantien for språklig mangfold i kulturen, ett rikt norsk språk med svært mange variasjonsmuligheter. Dessverre er det ikke den linja som fremmes av den nye språkmeldinga. Men det var nettopp denne utviklinga framover mot rikere språk med større muligheter (og en freidigere dialektbruk) som LSS sto fram med under jubileet. Bra.

Språkmeldinga legger opp til at en skal styrke minoritetsspråka og det vel og bra. Men målet er nå at bokmål og nynorsk skal strammes inn og bli klarere skilt i to ulike leire med færre fellestrekk. Samtidig opplever vi stadig at den språklige utviklinga, særlig blant ungdom, går i en heilt anna retning enn det Kulturdepartementet og Språkmeldinga har bestemt at den skal! Språkkartet de har laga stemmer ikke med terrenget. Ironisk nok kan det bli slik at når LSS og samlingstanken er politisk radert ut, går utviklinga i virkeligheten vår vei?

(Red. anm: Iflg. nettsidene på riksmalsforbundet.no, heter det faktisk ***'hytta mi' på riksmål også*** *(men* ***'min hytte'). Ved etterstilt*** *eiendomspronomen har substantiva kategoriene «felleskjønn», «a-form» og «intetkjønn». Det framgår ikke av sidene om «a-form» blir regna som et grammatisk kjønn eller ikke, men det er vanskelig å se at det oppfører seg særlig annerledes enn vanlig bokmålshunkjønn i denne sammenhengen. Det er derfor et åpent spørsmål hvor mange kjønn riksmål har. Det er vanskelig å se av nettsidene og ordlista der hvilke ord som kan – eller må! – ha «a-form». Det er naturlig å tru at det skulle være begrensa til særnorske ord som* ***'bygda', 'bikkja', 'hytta' og 'jenta', men 'bua' og 'brygga' er med også. 'Bua'*** *for* ***'boden' er forståelig (omtrent som*** *med* ***'kua' for 'koen'), men at 'brygga'*** *passerer som riksmål er vel å strekke felleskjønnbegrepet ganske langt. Iflg. Riksmålordlisten kan det også hete* ***'stua' (men bare i betydninga «hus»), 'hoppa' (hest) og 'høna', men bare 'broen', 'øsen' og 'fluen'. Det er ikke*** *lett å se noe mønster i dette, men det kan se ut som det går samnorskveien der også, om enn med noe vinglete kjøring.)*

B
BLAD

Returadresse:
SPRÅKLIG SAMLING
Postboks 636 Sentrum
0106 Oslo

Innhold 3/2009

2 Redaksjonelt: Språkbrøyting i NRK
3 Innkalling til landsmøtet 2009
4 Ingunn I. Ims: Esther Refsdals minnepris til Kari Bækken Larsen
6 Ingunn I. Ims: Intervju med Kari Bækken Larsen
8 Litteraturprisen til Kjersti Ericsson
9 Pål Styrk Hansen: Tale til Kjersti Ericsson
11 Kjersti Ericsson: To dikt
12 Arne Torp: LSS gjennom femti år: 90-åra
18 Jubileumsboka *Femti år for folkemålet*
20 John Ole Askedal: Er språkstriden over?
21 Hans-Christian Holm: Er språkstriden over?
23 Øyvind T. Gulliksen: Etter seminaret – hva nå?

www.samnorsk.no